

Một số vấn đề cần chú ý trong xuất bản tạp chí khoa học điện tử ở Việt Nam hiện nay

Ngày nhận bài: 06/09/2025 | Ngày phản biện: 08/09/2025 | Ngày xuất bản: 30/09/2025

Tác giả: Nguyễn Thị Trường Giang (Học viện Báo chí và Tuyên truyền)

Tóm tắt: Trong bối cảnh cách mạng công nghiệp lần thứ tư (cách mạng 4.0) đang tác động mạnh mẽ đến tất cả các lĩnh vực trong đời sống xã hội, các tạp chí khoa học cũng cần chuyển đổi số và tăng cường xuất bản trực tuyến nhằm đáp ứng nhu cầu của độc giả. Ở Việt Nam hiện nay, nhiều tạp chí khoa học đã có những bước cải tiến, nâng cao chất lượng cả về nội dung lẫn hình thức, đồng thời xuất bản song song tạp chí điện tử để mở rộng khả năng truyền tải tri thức khoa học. Tuy nhiên, tạp chí khoa học điện tử có những đặc thù khác biệt so với tạp chí khoa học in, đặt ra những yêu cầu mới trong tổ chức, quản lý và xuất bản. Bài viết đề cập đến một số đặc điểm của tạp chí khoa học điện tử, phân tích một số vấn đề cần lưu ý trong quá trình xuất bản nhằm nâng cao chất lượng, vừa phù hợp với xu thế chuyển đổi số, vừa bảo đảm các chuẩn mực khoa học và học thuật.

1. Đặt vấn đề

Sự phát triển nhanh chóng của công nghệ số đã làm thay đổi căn bản phương thức sản xuất, truyền thông và tiếp nhận tri thức trong xã hội hiện đại. Trong bối cảnh đó, hoạt động của tạp chí khoa học không chỉ duy trì cách làm truyền thống, mà phải thích ứng với những yêu cầu mới về tính kịp thời, khả năng tiếp cận rộng rãi và hướng tới chuẩn mực quốc tế. Tạp chí khoa học điện tử ra đời như một giải pháp tất yếu, góp phần nâng cao hiệu quả lan tỏa tri thức, đồng thời tạo dựng vị thế mới cho các cơ quan nghiên cứu và đào tạo.

Đối với Việt Nam, việc xuất bản tạp chí khoa học điện tử không chỉ là xu thế mà còn là yêu cầu bắt buộc để hội nhập với cộng đồng khoa học toàn cầu. Thực tế cho thấy,

bên cạnh những kết quả đáng ghi nhận, quá trình triển khai vẫn tồn tại những hạn chế: cơ sở pháp lý chưa hoàn thiện, hạ tầng công nghệ chưa đồng bộ, đội ngũ làm tạp chí chưa được trang bị đầy đủ kỹ năng, và việc đảm bảo các chuẩn mực học thuật quốc tế còn nhiều khoảng trống.

Xuất phát từ những đòi hỏi thực tế, bài viết tập trung phân tích một số vấn đề cần chú ý trong xuất bản tạp chí khoa học điện tử nhằm góp phần nâng cao chất lượng, uy tín của các tạp chí khoa học ở Việt Nam trong giai đoạn hiện nay.

2. Nội dung

2.1. Khái quát về tạp chí khoa học điện tử

Tạp chí là một loại hình ấn phẩm báo chí được phát hành định kỳ (có thể theo tuần, tháng hoặc dài hơn), hướng tới những nhóm công chúng chuyên biệt, với nội dung tập trung vào một hoặc một số lĩnh vực cụ thể của đời sống xã hội, khoa học, kỹ thuật, văn hóa hay giải trí.

Tạp chí khoa học, theo Điều 3 Luật Báo chí 2016, “là sản phẩm báo chí xuất bản định kỳ để công bố kết quả nghiên cứu khoa học, thông tin về hoạt động khoa học chuyên ngành.” Tạp chí khoa học được coi là diễn đàn học thuật chính thống, nơi giới nghiên cứu công bố và trao đổi kết quả lao động khoa học của mình thông qua các bài báo đã được phản biện. Tạp chí khoa học thường được chia thành hai nhóm lớn: khoa học tự nhiên và khoa học xã hội – nhân văn. Bài viết khoa học đăng trên những tạp chí này, nếu đáp ứng đủ các tiêu chuẩn về học thuật do các tổ chức khoa học trong nước, quốc tế quy định, sẽ được tính điểm khoa học và trở thành căn cứ đánh giá năng lực nghiên cứu của tác giả cũng như uy tín của cơ quan chủ quản. Tạp chí khoa học hiện nay đều tồn tại dưới hai dạng cơ bản là tạp chí khoa học in và tạp chí khoa học điện tử.

Một trong những ưu điểm nổi bật của tạp chí khoa học điện tử so với tạp chí in chính là tính đa phương tiện. Bên cạnh văn bản, hình ảnh và đồ họa, tạp chí khoa học điện tử còn có thể tích hợp yếu tố đa phương tiện khác tạo sự sinh động và hấp dẫn đối với độc giả. Hơn nữa, giao diện trực tuyến cho phép tạp chí khoa học điện tử trình bày thông tin linh hoạt, dễ dàng tìm kiếm, đồng thời nâng cao chất lượng hình ảnh và trải nghiệm đọc so với ấn phẩm in.

Đối tượng công chúng của tạp chí khoa học điện tử không bị giới hạn về không gian và thời gian. Người đọc có thể tiếp cận ở bất kỳ đâu, miễn có thiết bị điện tử và kết nối Internet. Do vậy, khả năng tiếp cận của tạp chí khoa học điện tử được đánh giá cao nhờ tính nhanh chóng, tiện lợi, thậm chí miễn phí, trong khi tạp chí khoa học in đòi hỏi thời gian phát hành và phân phối lâu hơn.

Ngoài ra, tạp chí khoa học điện tử có khả năng tương tác, cho phép độc giả phản hồi, trao đổi thông qua các mục bình luận hoặc liên hệ trực tuyến với tòa soạn. Điều này giúp tăng cường kết nối giữa tác giả, nhà khoa học và công chúng, tạo môi trường học thuật mở hơn so với tạp chí khoa học in.

Như vậy, có thể thấy, tạp chí khoa học điện tử là sự kết hợp giữa tính chuẩn mực của hoạt động xuất bản định kỳ và ưu thế vượt trội của công nghệ số. Loại hình này đang ngày càng khẳng định vị trí quan trọng trong hệ thống báo chí và xuất bản, đặc biệt đối với các tạp chí khoa học - nơi cần một kênh công bố nhanh, rộng rãi và đáng tin cậy để lan tỏa tri thức trong thời kỳ chuyển đổi số.

2.2. Một số đặc điểm chính của tạp chí khoa học điện tử

Tạp chí khoa học điện tử là một bộ phận quan trọng trong hệ thống tạp chí điện tử, vừa kế thừa những đặc trưng cơ bản của báo chí trên môi trường số, vừa mang những đặc điểm riêng biệt gắn liền với chuẩn mực học thuật.

Trước hết, xét về nội dung, tạp chí khoa học điện tử tập trung công bố những công trình nghiên cứu đã qua phản biện khoa học, có giá trị học thuật và đóng góp mới cho lĩnh vực chuyên ngành. Khác với các tạp chí điện tử phổ thông vốn nhấn mạnh yếu tố thời sự, giải trí hay phổ biến tri thức đại chúng, tạp chí khoa học điện tử đòi hỏi mức độ chuyên sâu, tính chính xác và sự minh bạch cao trong từng công bố. Mỗi bài báo phải tuân thủ chặt chẽ quy chuẩn về nội dung, hình thức cũng như đạo đức nghiên cứu.

Về đối tượng độc giả, tạp chí khoa học điện tử hướng đến nhóm độc giả chính là giới học thuật: các nhà nghiên cứu, giảng viên, nghiên cứu sinh, sinh viên, cùng những người làm công tác chuyên môn. Tuy nhiên, nhờ lợi thế của môi trường trực tuyến, phạm vi ảnh hưởng của các tạp chí này đã được mở rộng, tạo điều kiện để công trình

khoa học tiếp cận công chúng rộng rãi hơn, cả trong nước lẫn quốc tế, qua đó góp phần lan tỏa tri thức đến cộng đồng.

Về phương thức truyền tải, bên cạnh văn bản và hình ảnh truyền thống, tạp chí khoa học điện tử có khả năng ứng dụng các phương tiện đa phương tiện như video, dữ liệu trực quan hay đồ họa thông tin (infographic). Những yếu tố này không chỉ hỗ trợ minh họa cho nghiên cứu mà còn làm cho kết quả khoa học trở nên dễ tiếp cận, sinh động và hấp dẫn hơn đối với người đọc.

Về thời gian công bố, ưu thế nổi bật của tạp chí khoa học điện tử là tính linh hoạt. Các bài báo sau khi hoàn tất quy trình phản biện và biên tập có thể được đăng tải ngay trên hệ thống mà không cần chờ kỳ phát hành định kỳ như tạp chí khoa học in. Điều này tạo điều kiện để kết quả nghiên cứu được phổ biến nhanh chóng, đáp ứng yêu cầu cập nhật tri thức kịp thời của cộng đồng khoa học.

Ngoài ra, xét về tính tương tác, tạp chí khoa học điện tử cho phép thiết lập kênh trao đổi trực tiếp giữa tác giả và độc giả thông qua bình luận, phản hồi hay trích dẫn trực tuyến. Đây là điểm khác biệt đáng chú ý so với hình thức in truyền thống, bởi nó không chỉ dừng lại ở việc công bố kết quả nghiên cứu mà còn khuyến khích sự trao đổi, chia sẻ học thuật liên tục, góp phần hình thành môi trường khoa học mở và năng động, tạo nền tảng cho sự phát triển.

2.3. Một số vấn đề cần chú ý trong xuất bản tạp chí khoa học điện tử

Từ những đặc điểm cơ bản đã phân tích, có thể thấy việc xuất bản tạp chí khoa học điện tử ở Việt Nam đặt ra nhiều yêu cầu mới. Vì vậy, chúng tôi tập trung làm rõ một số vấn đề cần chú ý trong quá trình xuất bản tạp chí khoa học điện tử nhằm góp phần nâng cao chất lượng loại hình tạp chí này trong bối cảnh chuyển đổi số.

Trước hết, có thể nhận diện 2 mô hình hoạt động phổ biến của tạp chí khoa học điện tử ở nước ta hiện nay: (1) Mô hình xuất bản theo quy trình của tòa soạn phụ thuộc: tạp chí khoa học điện tử được xem là phiên bản của tạp chí khoa học in, chủ yếu đăng tải lại nội dung đã phát hành. Mô hình này giúp mở rộng kênh tiếp cận công chúng nhưng tính độc lập và mức độ chuyên nghiệp còn hạn chế; (2) Mô hình xuất bản theo quy trình của tòa soạn độc lập: theo mô hình này, tạp chí khoa học điện tử được tổ chức

với mức độ chuyên nghiệp cao hơn, có quyền tự chủ về nội dung và quy trình biên tập. Các tạp chí theo mô hình này không phụ thuộc vào tạp chí khoa học in, nhờ đó đảm bảo tính kịp thời, nhanh nhạy và độc lập trong công bố học thuật.

Về quy trình xuất bản, tạp chí khoa học điện tử hiện thường được triển khai theo các bước cơ bản: (1) Tác giả gửi và tòa soạn tiếp nhận bài; (2) Tiến hành sơ loại để sàng lọc những bản thảo chưa đạt yêu cầu, những bài đạt yêu cầu thì chuyển sang bước thứ 3; (3) Tổ chức phản biện độc lập với sự tham gia của các chuyên gia trong lĩnh vực đó; (4) Xử lý kết quả phản biện, yêu cầu chỉnh sửa hoặc từ chối; (5) Biên tập lại những bản thảo được chấp nhận; (6) Hoàn thiện và đăng tải trực tuyến. Quy trình này về cơ bản tương đồng với xuất bản tạp chí khoa học in, song có ưu điểm là được rút ngắn thời gian, tăng tính linh hoạt và dễ dàng cập nhật.

Trên cơ sở mô hình hoạt động và quy trình cơ bản nêu trên, với thế mạnh lớn nhất của tạp chí khoa học điện tử là khả năng đa phương tiện, mức độ truyền tải thông tin nhanh chóng và không giới hạn về địa lý, có thể thấy một số vấn đề cần lưu ý trong xuất bản tạp chí khoa học điện tử ở Việt Nam hiện nay như sau:

Một là, cần đảm bảo chất lượng học thuật và tính minh bạch trong phản biện, thúc đẩy công bố khoa học chất lượng cao

Chất lượng học thuật là yếu tố cốt lõi, quyết định uy tín và sự tồn tại lâu dài của một tạp chí khoa học điện tử. Trong đó, quy trình phản biện đóng vai trò trung tâm nhằm sàng lọc, thẩm định và nâng cao giá trị khoa học của các bài nghiên cứu. Để bảo đảm được tính khách quan và minh bạch, các tạp chí khoa học điện tử cần chuẩn hóa toàn bộ quy trình phản biện theo thông lệ quốc tế.

Về công cụ quản lý, việc ứng dụng các hệ thống quản lý bài trực tuyến như Open Journal Systems (OJS) là cần thiết vì đã chứng minh hiệu quả rõ rệt. Hệ thống này cho phép tác giả, biên tập viên và phản biện viên theo dõi toàn bộ tiến trình từ khi gửi bài, sơ tuyển, phản biện, chỉnh sửa đến khi công bố.

Về hình thức phản biện, cần có sự lựa chọn phù hợp với đặc thù từng ngành khoa học, công khai thông tin thành viên hội đồng, lĩnh vực chuyên môn. Mô hình phản biện kín (single-blind hoặc double-blind) cũng phổ biến để hạn chế thiên kiến cá nhân; song

xu hướng phản biện mở (open peer review), nơi danh tính tác giả và phản biện viên đều được công khai, lại tăng tính minh bạch và trách nhiệm. Bên cạnh đó, cần thiết lập chuẩn mực đạo đức trong phản biện, bao gồm việc ngăn chặn đạo văn, xung đột lợi ích và bảo mật dữ liệu nghiên cứu.

Hai là, tuân thủ nghiêm luật bản quyền và đạo đức nghiên cứu

Trong bối cảnh số, nguy cơ vi phạm bản quyền và đạo văn ngày càng gia tăng, nhiều trường hợp bị phát hiện sử dụng lại dữ liệu hoặc ý tưởng mà không trích dẫn nguồn, ảnh hưởng nghiêm trọng đến uy tín của tạp chí. Do đó, cần nâng cao vai trò, năng lực của ban biên tập, các biên tập viên có thể áp dụng các phần mềm công nghệ kiểm tra đạo văn như Turnitin, iThenticate, hay áp dụng các công nghệ bảo vệ bản quyền số (DRM), sử dụng các giấy phép công khai như Creative Commons và tăng cường tuyên truyền về ý thức bản quyền, về liên chính học thuật.

Ba là, chuẩn hóa kỹ thuật, công nghệ và hội nhập quốc tế

Trước hết, mỗi tạp chí cần đăng ký ISSN điện tử để bảo đảm tính pháp lý và định danh rõ ràng trên môi trường số. Ngoài ra cần gán DOI (Digital Object Identifier- Định danh đối tượng số) cho từng bài báo khoa học để các công trình được truy cập, trích dẫn và lưu trữ lâu dài trong cơ sở dữ liệu quốc tế, khuyến khích tác giả sử dụng ORCID (Mã số định danh nhà khoa học mở) để định danh học giả. Việc áp dụng chuẩn metadata theo định dạng quốc tế (như Dublin Core) cũng giúp bài báo dễ dàng kết nối với hệ thống lưu trữ toàn cầu.

Bốn là, tối ưu hóa lợi thế của tạp chí khoa học điện tử

Khác với tạp chí khoa học in, tạp chí khoa học điện tử có thể tích hợp các yếu tố đa phương tiện như video, bảng dữ liệu, infographic, thậm chí mô hình 3D. Điều này không chỉ giúp người đọc tiếp cận dễ dàng hơn mà còn tăng sức hấp dẫn cho kết quả nghiên cứu. Một yếu tố kỹ thuật khác có thể sử dụng là chuẩn metadata. Việc áp dụng các định dạng metadata quốc tế như Dublin Core, METS/MODS không chỉ hỗ trợ quản lý dữ liệu trong nội bộ tạp chí mà còn giúp kết nối với hệ thống lưu trữ toàn cầu, đồng thời thuận lợi cho việc lập chỉ mục vào các cơ sở dữ liệu như Scopus, Web of Science hay DOAJ.

Năm là, phát triển năng lực biên tập và quản trị tòa soạn

Trong xuất bản điện tử, đội ngũ biên tập viên đóng vai trò quan trọng, không chỉ thẩm định sơ lược chất lượng bài viết, mà còn phải am hiểu kỹ năng số, quản trị dữ liệu số, sử dụng phần mềm xuất bản trực tuyến, áp dụng chuẩn quốc tế về phản biện và trích dẫn... Do đó, cần có kế hoạch đào tạo, nâng cao chuyên môn, nghiệp vụ cho biên tập viên tạp chí điện tử.

Ngoài ra, có thể ứng dụng công nghệ quản trị tòa soạn, như triển khai các phần mềm quản lý trực tuyến như Open Journal Systems (OJS) hay các hệ thống quản trị học thuật khác sẽ hỗ trợ biên tập viên trong các khâu như nhận bài, phản biện, chỉnh sửa, hoàn thiện và xuất bản. Nhờ đó, quy trình vận hành được chuẩn hóa, minh bạch và tiết kiệm nhân lực, đồng thời nâng cao được chất lượng, hiệu quả của công tác biên tập, xuất bản.

Sáu là, chuyên nghiệp hóa quy trình tổ chức sản xuất nội dung

Quy trình tổ chức sản xuất nội dung là nền tảng để bảo đảm chất lượng và tiến độ của tạp chí khoa học điện tử. Về cơ bản, quy trình này gồm bốn khâu: (1) Lập kế hoạch sản xuất nội dung: Căn cứ vào tôn chỉ, mục đích, đối tượng công chúng, lĩnh vực chuyên môn; (2) Triển khai thực hiện kế hoạch: Phân công nhiệm vụ cho từng bộ phận: ban biên tập, phản biện, kỹ thuật xuất bản... (3) Nghiên cứu và hoàn thiện bài báo khoa học: Đối với tạp chí khoa học điện tử, tác giả chủ yếu là cộng tác viên (các nhà nghiên cứu, nhà khoa học, họ không chỉ viết bài mà có thể cung cấp thêm dữ liệu mở, biểu đồ, video thí nghiệm nhằm tăng tính minh bạch và khả năng kiểm chứng, tăng tính thuyết phục cho bài viết. Đây cũng là một cách để bài báo khoa học dễ dàng tiếp cận các hệ thống chỉ mục quốc tế. (4) Tổ chức biên tập tác phẩm (theo quy trình biên tập): Biên tập viên không chỉ rà soát ngôn ngữ, tính lôgic, khoa học, cấu trúc học thuật mà còn kiểm tra kỹ về đạo văn, bản quyền, chuẩn hóa trích dẫn. Việc áp dụng phần mềm kiểm tra (Turnitin, iThenticate) và quy tắc COPE (Committee on Publication Ethics - Hội đồng đạo đức xuất bản) giúp quy trình biên tập đạt chuẩn quốc tế.

Tuy nhiên, với 4 khâu trên, tùy từng tạp chí khoa học điện tử lại có những bước cụ thể, chi tiết được thiết lập để đảm bảo một quy trình chặt chẽ, nghiêm cần.

Bây là, bảo đảm nguồn lực tài chính bền vững

Nguồn lực tài chính là vấn đề then chốt. Ở nhiều nước, phí công bố bài báo (Article Processing Charge - APC) được áp dụng rộng rãi, tạo điều kiện duy trì hoạt động cho tạp chí. Ở Việt Nam, mô hình này còn nhạy cảm, nhưng có thể thí điểm kết hợp: ngân sách nhà nước hỗ trợ một phần, cùng với nguồn thu từ tác giả hoặc tài trợ nghiên cứu...

- Ngoài những vấn đề nêu trên, cũng cần chú ý tới yêu cầu nâng cao năng lực cán bộ, biên tập viên theo chuẩn quốc tế nhằm giúp các tạp chí khoa học xuất bản được tạp chí điện tử tiếng Anh, nhanh chóng gia nhập vào hệ thống chỉ mục, danh mục tạp chí khoa học quốc tế, đồng thời, góp phần củng cố, nâng cao hơn nữa chất lượng các sản phẩm khoa học số.

3. Kết luận

Xuất bản tạp chí khoa học điện tử ở Việt Nam hiện nay không chỉ đơn thuần là một xu hướng tất yếu của chuyển đổi số mà còn là thước đo phản ánh năng lực hội nhập của nền khoa học quốc gia. Những vấn đề cần chú ý trong quá trình xuất bản, từ việc bảo đảm chất lượng học thuật, tính minh bạch trong phản biện, tuân thủ chuẩn mực quốc tế về kỹ thuật, đến nâng cao năng lực biên tập, quản trị tòa soạn và thiết lập cơ chế tài chính bền vững, đều có mối quan hệ chặt chẽ, bổ sung cho nhau, tạo thành nền tảng phát triển lâu dài, vững chắc cho các tạp chí khoa học điện tử.

Việc giải quyết tốt các vấn đề này sẽ giúp tạp chí khoa học điện tử của Việt Nam nâng cao uy tín, từng bước khẳng định vị thế trên bản đồ xuất bản quốc tế. Đồng thời, đây cũng là điều kiện quan trọng để thúc đẩy công bố khoa học chất lượng cao, đóng góp vào sự phát triển tri thức, hỗ trợ hoạch định chính sách và phục vụ sự nghiệp đổi mới sáng tạo của đất nước. Có thể khẳng định rằng, đầu tư nghiêm túc và toàn diện cho xuất bản tạp chí khoa học điện tử chính là một bước đi chiến lược, góp phần đưa khoa học Việt Nam tiến gần hơn với chuẩn mực học thuật toàn cầu./

Tài liệu tham khảo

1. Barbara DeFelice, Dartmouth College (1997), The Nature of the Electronic Journal: Structure and Use of Information in Scholarly Electronic Journals, tại [trang:https://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/nashville/defelice](https://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/nashville/defelice) [truy cập ngày 22/9/2025].
2. Học viện Báo chí và Tuyên truyền (2022), Xây dựng và quản lý quy trình vận hành Tạp chí Lý luận chính trị và Truyền thông điện tử, đáp ứng yêu cầu của một tạp chí khoa học tại Học viện Báo chí và Tuyên truyền, Kỷ yếu hội thảo khoa học.
3. Vladimir Trajkovskia (2018), Comparison between electronic and printed journals, tại trang: https://www.researchgate.net/publication/327384109_A_Comparison_Between_Electronic_and_Printed_Journals [truy cập ngày 22/9/2025].